

PAPA KALIKST III. BRANI SLOBODU NAŠIH ZEMALJA

1455.—1458.

U NIZU velikih boraca za slobodu kršćanskih naroda ističe se među ostalim papama i sijedi pastir stada Kristova — papa Kalikst III.*

Kalikst III. bi izabran za papu 8. aprila 1455. godine. Bio je rodom Španjolac i već starac od 77 godina, jednostavna života, a vrlo vješt i okretan pravnik. Prema humanistima bijaše ravno-dušan; zato ga oni upravo strastveno rišu i kleveću; dakako jer nije obilnom šakom punio njihove kese.¹

Pri nastupu ovoga pape na vladu još se povećala pogibelj, što je prijetila od Turaka cijelom Zapadu.

Velike osnove sijedoga Pape.

Zapad je bio razdrobljen, dok je Osmanlija udarao složno i fanatički. Trgovina s Istokom zapela, a slobodna plovidba po moru bila u opasnosti. Mehmed II. radi neumorno, da silom i varkom raširi svoju vlast. »Samo su pape shvatile važnost položaja. Dok su svi gledali na osobnu korist, papinstvo se pokazalo kao najuniverzalnija i najkonservativnija moć svijeta.«² Rim je instinktivno spoznao veličinu pogibelji, što je zaprijetila zapadnome svijetu i kulturi, potvrđuje i učeni protestantski historik Droysen.

Kalikst bijaše pravi čovjek, koji će krstaškoj vojni podati novi silni polet. On je uvijek javno i privatno, u pismima na kršćanske knezove i prelate i u svečanim bulama upravljenim na cijelo kršćanstvo, od početka svoje vlade pa do kraja, isticao svoju životnu zadaću: »Biti zaštitnik i branitelj kršćanstva proti Turcima.« »Krstaski rat proti glavnim dušmanima kršćanskog imena bijaše temelj njegova djelovanja i žarište, u kojem se stjecao sav njegov ostali rad.«³ Mislio je, da će najdostojnije započeti svoju vladu ovim zavjetom:

»Ja papa Kalikst III. obećajem i zavjetujem pred presv. Trojstvom, Orem, Sinom i Duhom svetim, vazda djevičanskom Majkom Marijom, Majkom

* O ostalim prvoborcima na Petrovoj Stolici vidi članke: *Eugen IV. i južni Slaveni* u *Životu* br. I, str. 29 - 41; i *Nikola V. i Hrvati, Život*, br. 6. str. 235. - 267. god. 1931.

¹ Pastor, *Geschichte der Päpste*, B. I. 546-7.

² Pastor, *ib.*

³ Pastr, *ib.*

Božjom, svetim apostolima Petrom i Pavlom i svim četama nebeskim, da ću prema svojim silama sve učiniti, pa ako bi trebalo i uz žrtvu vlastite krvi, po savjetu moje časne braće, da predobijem Carigrad, što ga je za kaznu griješnom čovječanstvu osvojio i razorio neprijatelj raspetog Spasitelja, turski vladar Muhamed... Nadalje, da ću osloboditi kršćane, koji pogibaju u ropstvu, štiti pravu vjeru, a na Istoku iskorijeniti... sektu Muhamedovu: jer je ondje svijetlo vjere gotovo sasvim potamnilo. Ako na tebe zaboravim, Jeruzaleme, neka se zaboravi desnica moja, jezik neka uvene u usnama mojim, ako se tebe ne sjetim, Jeruzaleme, i ako ti ne budeš početak moje radosti. Tako mi Bog pomogao i ovo sv. evanđelje.«

On je taj zavjet ispunjavao vatrom i energijom, što ju je baštini-
nio kao sin španjolske krvi, a nijesu samo prazne riječi, koje po-
navlja u svojim pismima, da iza vječnog života ništa tako ne želi,
kao da ispuni ovaj zavjet.⁴

»Sjediniti kršćanski Zapad proti polumjesecu; pomoći Ugar-
skoj i hrvatskim zemljama u najvećoj pogibelji, naoružati posebno
papino brodogradilište: sve je to htio izvesti plemeniti strac u najkraće
vrijeme.« U svojoj staračkoj dobi posveti se tolikom vatrom i tako
svestrano ovom poduzeću, da je učinio uistinu sve, što je mogao
da učini kao duhovni i svjetovni vladar. Njegovu revnost i nesa-
vladivu volju u teškoćama unatoč velikoj boležljivosti zovu suvre-
menici: u d i v l j e n j a v r i j e d n o m.

Na djelu.

Već 15. V. 1455. objelodani svečanu bulu za krstaški rat. Tu potvrđuje krstašima sve one velike milosti, što ih je istina bio po-
dijelio Nikola V. — 30. IX. 1453. — i naredi, da ima rat započeti 1.
ožujka 1456. Malo iza toga opremi neke kardinale kršćanskim
vladarima, ne bi li ih predobio za taj rat, a više lađa posla u po-
moć grčkim otocima.⁵ Razaslao je i druge mnoge biskupe, prelate
i redovnike k manjim knezovima i vlastima, da skupljaju desetinu
za rat; da potiču kršćane na milostinju za krstašku vojnu i da o-
sobno na nju pođu, a za njezin uspjeh, da se revno mole. Sačuvalo
nam se u samom Rimu preko 50 debelih svezaka, koji nam
govore o divnom djelovanju 78 - godišnjeg i boležljivog starca u
same tri godine i četiri mjeseca njegova vladanja.

Posebne glasnike šalje u pojedine krajeve Španije, Njema-
čke, Portugalske, Poljske, Dalmacije, Norveške, Danske, Švedske;
čak je i u Irsku i Škotsku poslao po jednoga legata; jedni su imali
naviještati krstašku vojnu, a drugi sabirati za nju desetinu. Najvi-
še je pomoćnika uzimao iz reda sv. Franje, ali se služio i drugim
redovima. Tako je naložio 4. V. 1456. generalu Augustinaca i ni-
hovim pokrajinskim starješinama, neka zapovjede svim propovje-
dnicima svoга reda: da sve drugo puste na stranu, i da jedino na-

⁴ Pastor, ib., 556. - 8.

⁵ Ib. 559. - 60.

vješćuju krstašku vojnu. Glede skupljanja novca strogu i mudru kontrolu; a i sam je kao pravi Španjolac odlučio upotrebiti sva novčana i vojna sredstva, što ih je imao za sveti rat. Nije se žacao u tu svrhu uložiti dragocjenosti iz papine riznice i sama crkvena dobra. Sačuvao se popis mnogih dragocjenosti, što ih je kupio od pape napuljski kralj. Samo oni umjetnici i obrtnici svih vrsta, koji su izrađivali ratne predmete, dobili su mjesta na njegovu dvoru." 1. srpnja godine 1455. čestita Ugarski sabor Kalikstu na papinskoj časti, javlja mu tužnu vijest, da je palo Novo Brdo, važan grad u Srbiji i moli Ga, da bi ispunio svoj zavjet i poslao Ugarskoj i Hrvatskoj pomoć proti Turcima. Za njegova poslanika Ivana Kapistrana veli: »On je nama vrlo koristan i potreban.«⁶ Bosanski kralj Toma uputio je novom papi g. 1455. svoga poslanika Jakova Testu, da mu posvjedoči svoju odanost i da ga izvjesi o kraljevu ratovanju s Turcima. Sv. Otac toplo zahvali kralju posebnim listom od 30. IV. i obeća, da će se njemu, njegovu sinu i potomcima vratiti svi gradovi, što će ih osvojiti od Turaka i od nevjernih plemića.⁷ Isti je dan očinnu Stjepanom, sve njihove potomke i zemlje pod zaštitu sv. Petra i apostol. Stolice. Tim je Papa obećao, da će braniti od svih njegovih neprijatelja.⁸ Osim toga zabranio je ga braniti od svih istoga kralja Tome, da se ocijepe neke franjevačke kuće u Dalmaciji od bosanske pokrajine, jer se amo zaklanjahu bosanski Franjevci pred Turcima, a i u drugim potrebama.⁹

Oslobodilačka flota.

Papa je naumio napasti na Turke istodobno na kopnu i na moru. Puno se nadao od pomoći Filipa, vojvode burgundijskoga. U septembru g. 1455. odasla Kalikst svoje brodovlje u pomoć kršćanskim državama na otocima Egejskoga mora. Ali zapovjednici udare na talijanski grad Genovu i na druge kršćanske brodovljem te oštro ukori krivca toga nedjela, napuljskoga kralja: »Da se ovih dana samo malo lađa pokazalo u blizini Dubrovnika, piše on svome poslaniku u Napulju, Hrvati i Ugri bi, koji sada ništa ne čuju o našoj mornarici te se sada ništa ne tuže, zadobili nanovo srčanost.«¹⁰ Zatim se oštrim prijetnjama obraća na izdajničke zapovjednike i rečenoğa

⁶ Ib. 561. - 4.

⁷ Klaić, Povijest Hrvata, III. 278.

⁸ Asseman, Kalendarium Ecclesiae V. p. 85. - 6.

⁹ Theiner, Mon. Hung. br. 434.

¹⁰ Ib., br. 433.

Božjom, svetim apostolima Petrom i Pavlom i svim četama nebeskim, da ću prema svojim silama sve učiniti, pa ako bi trebalo i uz žrtvu vlastite krvi, po savjetu moje časne braće, da predobijem Carigrad, što ga je za kaznu grijehoma čovječanstvu osvojio i razorio neprijatelj raspetog Spasitelja, turski vladar Muhamed... Nadalje, da ću osloboditi kršćane, koji pogibaju u ropstvu, štiti pravu vjeru, a na Istoku iskorijeniti... sektu Muhamedovu: jer je ondje svijetlo vjere gotovo sasvim potamnilo. Ako na tebe zaboravim, Jeruzaleme, neka te zaboravi desnica moja, jezik neka uvene u usnama mojim, ako se tebe ne sjetim, Jeruzaleme, i ako ti ne budeš početak moje radosti. Tako mi Bog pomogao i ovo sv. evanđelje.»

On je taj zavjet ispunjao vatrom i energijom, što ju je baštiniio kao sin španjolske krvi, a nijesu samo prazne riječi, koje ponavlja u svojim pismima, da iza vječnog života ništa tako ne želi, kao da ispuni ovaj zavjet.⁴

»Sjediniti kršćanski Zapad proti polumjesecu; pomoći Ugarskoj i hrvatskim zemljama u najvećoj pogibelji, naoružati posebno papino brodovlje: sve je to htio izvesti plemeniti strac u najkraće vrijeme.« U svojoj staračkoj dobi posveti se tolikom vatrom i tako svestrano ovom poduzeću, da je učinio uistinu sve, što je mogao da učini kao duhovni i svjetovni vladar. Njegovu revnost i nesavladivu volju u teškoćama unatoč velikoj boležljivosti zovu suvremenici: *u d i v l j e n j a v r i j e d n o m*.

Na djelu.

Već 15. V. 1455. objelodani svečanu bulu za krstaški rat. Tu potvrđuje krstašima sve one velike milosti, što ih je istina bio podijelio Nikola V. — 30. IX. 1453. — i naredi, da ima rat započeti 1. ožujka 1456. Malo iza toga opremi neke kardinale kršćanskim vladarima, ne bi li ih predobio za taj rat, a više lada posla u pomoć grčkim otocima.⁵ Razaslao je i druge mnoge biskupe, prelate i redovnike k manjim knezovima i vlastima, da skupljaju desetinu za rat; da potiču kršćane na milostinju za krstašku vojnu i da osobno na nju pođu, a za njezin uspjeh, da se revno mole. Sačuvalo nam se u samom Rimu preko 50 debelih svezaka, koji nam govore o divnom djelovanju 78 - godišnjeg i boležljivog starca u same tri godine i četiri mjeseca njegova vladanja.

Posebne glasnike šalje u pojedine krajeve Španije, Njemačke, Portugalske, Poljske, Dalmacije, Norveške, Danske, Švedske; čak je i u Irsku i Škotsku poslao po jednoga legata; jedni su imali naviještati krstašku vojnu, a drugi sabirati za nju desetinu. Najviše je pomoćnika uzimao iz reda sv. Franje, ali se služio i drugim redovima. Tako je naložio 4. V. 1456. generalu Augustinaca i njihovim pokrajinskim starješinama, neka zapovjede svim propovjednicima svoğa reda: da sve drugo puste na stranu, i da jedino na-

⁴ Pastor, *ib.*, 556. - 8.

⁵ *Ib.* 559. - 60.

vješćuju krstašku vojnu. Glede skupljanja novca uredio je vrlo strogu i mudru kontrolu; a i sam je kao pravi Španjolac odlučio upotrebiti sva novčana i vojna sredstva, što ih je imao za sveti rat. Nije se žacao u tu svrhu uložiti dragocjenosti iz papine riznice i sama crkvena dobra. Sačuvao se popis mnogih dragocjenosti, što ih je kupio od pape napuljski kralj. Samo oni umjetnici i obrtnici svih vrsta, koji su izrađivali ratne predmete, dobili su mjesta na njegovu dvoru." 1. srpnja godine 1455. čestita Ugarski sabor Kalikstu na papinskoj časti, javlja mu tužnu vijest, da je palo Novo Brdo, važan grad u Srbiji i moli ga, da bi ispunio svoj zavjet i poslao Ugarskoj i Hrvatskoj pomoć proti Turcima. Za njegova poslanika Ivana Kapistrana veli: »On je nama vrlo koristan i potreban.«⁶ Bosanski kralj Toma uputio je novom papi g. 1455. svoga poslanika Jakova Testu, da mu posvjedoči svoju odanost i da ga izvjesti o kraljevu ratovanju s Turcima. Sv. Otac tople zahvali kralju posebnim listom od 30. IV. i obeća, da će se njemu, njegovu sinu i potomcima vratiti svi gradovi, što će ih osvojiti od Turaka i od nevjernih plemića.⁷ Isti je dan očinskom dobrotivošću i ni od koga zamoljen primio kralja sa sinom mu Stjepanom, sve njihove potomke i zemlje pod zaštitu sv. Petra i apostol. Stolice. Tim je Papa obećao, da će ga braniti od svih njegovih neprijatelja.⁸ Osim toga zabranio je na posredovanje istoga kralja Tome, da se ocijepe neke franjevačke kuće u Dalmaciji od bosanske pokrajine, jer se amo zaklanjahu bosanski Franjevci pred Turcima, a i u drugim potrebama.⁹

Oslobodilačka flota.

Papa je naumio napasti na Turke istodobno na kopnu i na moru. Puno se nadao od pomoći Filipa, vojvode burgundijskoga. U septembru g. 1455. odasia Kalikst svoje brodogovlje u pomoć kršćanskim državama na otocima Egejskoga mora. Ali zapovjednici mjesto, da pođu na Turke, združe se s napuljskim brodogovljem te udare na talijanski grad Genovu i na druge kršćanske lađe. Papa oštro ukori krivca toga nedjela, napuljskoga kralja: »Da se ovih dana samo malo lađa pokazalo u blizini Dubrovnika, piše on svome poslaniku u Napulju, Hrvati i Ugri bi, koji sada ništa ne čuju o našoj mornarici te se toga radi ljuto tuže, zadobili nanovo srčanost.« Zatim se oštrim prijetnjama obraća na izdajničke zapovjednike i rečenoga

⁶ Ib. 561. - 4.

⁷ Klaić, Povijest Hrvata, III. 278.

⁸ Asseman, *Kalendarium Ecclesiae* V. p. 95. - 6.

⁹ Theiner, *Mon. Hung.* br. 434.

¹⁰ Ib., br. 433.

kralja.¹¹ Sve te velike neprilike i druge, što su mu ih osobito u Italiji pripravili beznačajni protivnici, nisu smele poduzetnog papu. On je sa još većom gorljivošću nastavio svoje djelo.

Osobito vatreno je radio oko svoje flote u Rimu. »To će ostati na vječnu slavu Kaliksta III., veli slavni pisac Historije Papâ, što je napokon ostvario ovu osnovu, koju su dosada izrugivali kao utvaru ili papinu obmanu.« Dne 17. prosinca 1455. imenova zapovjednikom svoga brodovlja i legatom svih zemalja na Balkanu vrsnoga kardinala Skarampu. Za gradnju brodovlja tražio je osim opće desetine još posebne namete od kardinalâ. Iza grozničave žurbe mogao je Kalikst ljeti g. 1456. opremiti do 25 lađa sa trisetina topova i hiljadu mornara.¹² Do augusta potrošio je za nju golemu svotu od 150.000 zlatnih dukata; dobar dio svih dohodaka, koji su u god. 1455. iznosili oko 400.000 dukata.¹³ Svrha mu bijaše pomoći kršćanima na Istoku i razdvojiti tursku silu, da njihova navala na hrvatsko-ugarske zemlje bude što slabija. Papi je pravio mnogo poteškoća vjerolomni napuljski kralj Alfonzo. I svoga zapovjednika Skarampu morao je silno bodriti, da što brže krene na Istok. Nešto je postigao i od Alfonza. Iz Hrvatske i Ugarske stizale su tjeskobne vijesti o turskim pripravama. Zato je Kalikst i dalje u Rimu spremao nove lađe. Papinsko brodovlje postiglo je međutim u Egejskom moru znatne uspjehe.¹⁴

U borbi s vladarskim egoizmom.

Sveti Otac dizao je bez prestanka glas, da potakne kršćanske vlasti na sv. rat, ali je taj ostao glas vapijućeg u pustinji. Francuski kralj i svećenstvo zadavali su mu samo neprilike. Isto tako ostadoše bezuspješna sva papina nastojanja, da dobije pomoć Filipa od Burgundije. Ni on kao ni francuski kralj Karlo VII. nisu, koliko se zna, uopće dopustili da se Ocu kršćanstva pošalje bar novac, što su ga dobri ljudi sabrali u njihovim zemljama za krstaški rat. Velike su stvari obećali kralj portugalski i dansko-norveški, ali se obojica iznevjeriše. Sada osta papi sva nada u Italiji. Vojvoda milanski mnogo je obećavao, no ništa nije ispunio. Mleci ostadoše na sve očinske opomene tvrda srca. Jednako je u Firenci sve nadvladala ljubav k »prokletom cvijetu«, kako Dante zove florentinski novac — forint. Jedino se papi odazvaše neke male države kao na primjer Mantova. Snebivati se moramo, kad vidimo, da Kalikst nije izgubio odvažnosti u tim upravo besprimjernim poteškoćama. Kao dosada tako i nadalje neprestaje on

¹¹ Pastor o. c. I. 571. - 2.

¹² Ib., 572. - 5.

¹³ Mon. Hung. br. 446.

¹⁴ Ib., 576. - 8.

zaklinjati kršćanske knezove i vlasti, da bi se među sobom izmirili, a oružje neka okrenu protiv neprijateljima Božjim. Šalje nove poslanike, da po cijeloj Evropi sabiru novac i čete za sv. rat. Sam prednjači velikom požrtvovnošću te u tu svrhu pretvara u novac blago i dragocjenosti, što ih je skupio Nikola V., dok nije u tu svrhu prodao i stolni pribor. Tako je jednoga dana zaviknuo kod stola: »Nosite sve to za Turke, za me je dobro i zemljano posude.« Sam papa piše o sebi: »Ne stidim se reći: za obranu sv. evanđelja i prave vjere, za koju provodimo besane noći, dosta nam je i lanena mitra za besmrtnu slavu.« Pa opet: »Za rat smo dali i hoćemo dati i srebro i zlato i svekolike urese sve do mitre.« Često bi znao reći: »Samo se kukavica boji pogibelji. Samo na bojištu raste palma slave.« Zaslužio je pridjevak: »velikodušni starac«, što mu ga daje suvremenik.¹⁶

U Hrvatsku i Ugarsku izaslao je Kalikst kardinala Dionizija Széchyja nadb. ostrogoškoga (1. IX. 1455.), da kao »andemira« izmiri kralja Ladislava s velikašima i ove među sobom, jer je sada sloga potrebna ovom kraljevstvu, što je dosad vazda bilo: »štit kršćanstva« protiv Muhamedu, koji hoće, da uništi kršćanstvo. Na proljeće pokrenut će sam papa sveti rat pod zastavom križa. Hrvatska i Ugarska jest glavna sila, u koju se uzda da će pobijediti.¹⁶ God. 1455. dne 17. rujna imenuje kardinala Ivana Karvajala legatom »a latere« u Njemačkoj, Poljskoj, Ugarskoj i Hrvatskoj. U pismu na njega veli papa: »Mehmed u svojoj oholosti hoće da zavlada svijetom, da raširi vjeru Muhamedovu i uništi ime Isusovo, u kome je jedini spas. Nikola V. nastojao je, da digne sve kršćane proti ovom krvoloku...« Nitko, zapovijeda papa, ne smije s njime sklopiti primirja.¹⁷

Papa po svojim legatima spasava ključ južno-istočne Evrope.

Nemar evropskih vlasti osokolio je Mehmeda II., da sam počne ofenzivu i to protiv Hunjadija, u kojem je vidio uz Kastriotića jedinog pravog suparnika. Najviše se bojao Hrvatske i Ugarske. Da ove zemlje uništi, spremi zimi g. 1455. šestu golemu vojsku. Naumio je osvojiti Beograd, ključ onih zemalja. Sultan ga opkoli u julu 1456. godine s najmanje 100.000 vojske i 300 topova, sipajući i danju i noću na njega strahovitu vatru. Zauzeće grada držao je Mehmed iza pada Cariграда za igračku. U Budimu su izgubili već svaku nadu, kad im nenadano dođe spas od trojice Ivana: Hunjadija, Kapistrana i Karvajala. Karvajal bješe zemljak Kaliksta III. i jedan od najvećih i najplemenitijih ljudi svoga vre-

¹⁶ Pastor o. c. I. 584 - 7.

¹⁶ Mon. Hung. br. 440.

¹⁷ Ib., br. 441.

mena. »On nije u Ugarsku ništa sa sobom donio doli potpuna oprosta svima, koji se dignu na Turke i obećanja, što su već često ostala isprazna; ali je donio sebe i svoj neumorni rad, koji je svima ulijevao srčanost«, veli protestantski historik Voigt. Sproveo je šest godina na obalama Dunava podnoseći s krstašima svu oskudicu i tegobe, pripravan, da umre kao mučenik. Njegov život bijaše posvećen samo službi Boga i Crkve, a znatnim dijelom dobru i spasu našega naroda. Njegova je zasluga, da se sastao ugarski sabor. Čim je došao glas, da su Turci pod Beogradom, pobježe kralj Ladislav i velikaši iz Budima, a da ništa nisu učinili za obranu zemlje. Slavni Hunjadi papinski poslanici Karvajal i Ivan Kapistran bili su jedini koji spasiše hrvatske i ugarske zemlje od strašne poplave islama.¹⁸ Karvajal je skupljao vojsku, živež i draga sredstva. Kapistran je isto činio vatrenom riječi svojom po cijeloj srednjoj Evropi. God. 1455. 21. juna javlja Kapistran papi iz Jegra, da je palo Novo Brdo; sokoli ga, neka nastavi svoje djelovanje za slobodu kršćanstva i predlaže plan, kako će uspješno protjerati Turke iz Evrope.¹⁹ Despot srpski Đurađ obratio se 10. srpnja u najvećoj nevolji na kardinala Karvajala, naviješta mu, da se sultan približuje Beogradu, moli ga za što bržu pomoć, »jer Bog nam je svjedok, da nema čovjeka, u koga bi se pouzdali doli u Vas.«²⁰

Ugarsko plemstvo osim nekoliko iznimaka predalo se sramotnome neradu. Tako su Hunjadiju ostale jedino pomoćne čete, što ih sabraše Karvajal i Kapistran. Bili su to većinom siromašni građani, seljaci, monasi i đaci s oružjem, koje im najprije došlo pod ruke. Bilo je tu i pustolova, ali ipak je većina imala čvrstu odluku: boriti se i umrijeti za sv. vjeru i za vječno nebo. Svi su na prsima i na zastavama nosili znak križa. Hunjadi je sakupio 14. jula 1456. pomoću papinskog legata kod Slankamena oko 200 čamac, spustio se s njima niz Dunav i otvorio ljuto kreševo. Iza pet-satnog krvavog boja razbiše krstaši jako tursko, lancima spojeno brodovlje pod Beogradom. Sv. Ivan Kapistran stajao je u to vrijeme na obali i visoko držeći križ, što mu ga je papa poslao, oduševljavao hrabre borce. Nato se Hunjadi hacio sada s krstašima u teško iskušani grad, koji je Mehmed, bijesan radi poraza na Dunavu odlučio uništiti. Stoga sam glavom 21. VII. povede svoje janjicare, da mu zada smrtni udarac.

Juriš je trajao cijelu noć i slijedeći dan. Kapistran i Hunjadi gledali su s gradske kule to rvanje, slično bijesnom moru. Hunjadi je zapovijedao, kamo se ima poslati pomoć, gdje zamijeniti ranjeni i umorni. Gdje su čete stale uzmicati sam bi onamo poletio, borio svoje i borio se s njima. Kapistran je s kule pokazivao borci-

¹⁸ Pastor o. c. 588. - 9.

¹⁹ Fermedžin, Acta Bosnae, br. 953.

²⁰ Makuscev, Monum. Slavorum Merid., II. p. 110. - 1.

ma sliku rassetoga, što ju je Papa blagoslovio i žarko zazivao ime Isusovo za pomoć. Opsjednuti se borili poput lavova i odbili sve juriše bijesnih Turaka.²¹ Sultan ranjen od strjelice, a bijesan od srdžbe morade pod noć dati znak, da vojska uzmakne ispod grada. Krstaši zaplijene cijeli turski tabor s oružjem i dijelom topova.

»Tako pobijedi, kaže kardinal Kuza, križ Kristov na dan sv. Magdalene nad neprijateljima križa.« Beograd, Ugarska i Hrvatska, donekle cijelo kršćanstvo i evropska civilizacija spašeni su. Duguju to dobrim dijelom žarkoj revnosti neumornog Kapistrana, koji je uz Hunjadija bio duša teškog boja i najviše doprinio slavnoj pobjedi.²² Ali slava ove za sve vjekove znamenite pobjede ide također Kaliksta III. i njegova legata Karvajala. »Da se bar nešto učinilo protiv Turcima, jedino je papina zasluga, a velika i spasonosna bitka pod Beogradom pogotovo je njegovom zaslugom izvojevana«, piše protestant K. A. Menzel.

* * *

»Ja vidim, da je tvoja volja, svemogući Bože, da se ja sam mučim i umrem za opće dobro. Evo me, ja sam spreman, makar morao poći u ropstvo. Za krstaški rat žrtvovaću sva crkvena dobra bez iznimke«, govorio je papa milanskom poslaniku 27. srpnja 1456., kad je čuo za strašnu pogibelj, što prijeti Beogradu i vidio, kako su papu ostavili svi knezovi. U Rimu je tada bjesnila kuga: »Ja ne ostavljam grada, izjavio je papa dalje, makar morao umrijeti, poput tolikih drugih.« Zbilja ovaj starac lavlje snage nije mirovao. God. 1456. dne 29. lipnja upravio je novu svečanu bulu na patrijarhe, biskupe i opate, opominjući ih, da se molitvom, postom i pokorom »vrate Gospodu, e bi se On obratio k nama«, pa neka svom pomnjom paze na život povjerenoga stada. Nalaze im, da u svim mjestima drže svaki mjesec javni op-hod i službu Božju, e bi Bog odvratio pogibelj, što im prijeti od Turaka. U svim crkvama ima se u tu svrhu zvoniti i moliti. Ovim molitvama pripisivao je Kalikst u prvom redu pobjedu pod Beogradom. On to ističe i u odgovoru Dubrovniku, koji mu je poslao vijest o pobjedi.²³

²¹ Pastor, o. c. 591. - 4.

²² Zinkeisen II. 79. - 93; Pastor 595.

²³ Prvi put tiskano odgovara, Pastor o. c. 597. Odgovor glasi ovako: »Očito je, što je sada učinilo Božje Veličanstvo za svoju svetu vjeru sklonjeno molitvama našim i ostalih vjernika. A ove smo naredili, da se vrše najvećom pobožnosti po cijelom svijetu.«

Premda je kršćanstvo spopao silan strah od Turaka, ipak je veselje kršćanskog svijeta iza rečene pobjede bilo neopisivo. Gotovo svi suvremeni kroničari izvješćuju o njoj. Svuda se slavile velike svečanosti, pače i u sebičnim Mlecima, a osobito u gradovima crkvene države. Nitko se nije tome više radovao od samoga pape. On zove dan pobjede, kojim su u prvom redu spašeni Hrvati i Srbi s ostalim kršćanstvom, najsretnijim danom svoga života.²⁴ Javljao je o njoj po cijeloj Evropi i davao »Bogu neizmjerne hvale.« Ništa nam nije preostalo niti zlata niti srebra, niti skupocjenog niti običnog pokućstva; sve smo dali saliti u novac, koji smo već potrošili za ratno brodogradnje, piše sv. Otac nadbiskupu od Arrasa javljajući mu ovu pobjedu. U Rimu je slavio pobjedu najvećom svečanošću i javnim ophodom Bogu u zahvalu.²⁵

Hunjadija je nazvao najvećim junakom zadnjih 300 godina, a tuži se na ugarske velikaše, što ovoga nisu pomagali. »Štogađ možemo, danju i noću trošimo za ovo sv. poduzeće, da istjeramo Turke iz Evrope, pače iz sv. Zemlje i Azije«, piše papa 8. XI. 1456.

Kalikst je mislio, da će ga kršć. vladari sada iza ove pobjede više pomagati, i da ne će biti teško Turke posve skršiti. O tom su ga uvjerali Hunjadi i Kapistran. Opat je pisao svojim legatima i vladarima, da valja narednog proljeća dići opću vojnu i Turke baciti iz Evrope.²⁶ Težak je udarac zadesio Evropu, kad su oba uz papu glavna junaka podlegla kugi g. 1456. malo iza pobjede pod Beogradom. Hunjadi se dao u zadnjim časovima odnijeti u Crkvu, tu primio sv. Tijelo Gospodnje te ispustio plemenitu dušu na rukama svećenika, kako pripovijeda Eneoz Silvije kasniji papa Pije II. Papino nastojanje ostalo je opet bez uspjeha. On se obratio na kršćane i turske neprijatelje u Etiopiji i prednjoj Aziji.²⁷ U Ugarsku je na poziv papin došlo mnogo krstaša iz raznih evropskih zemalja. Oni pojačavaju vojsku kralja Ladislava i prispiju s njim pod Beograd. Ovdje dođe do velike smutnje među kršćanima radi ubojstva Ulrika Celjskoga, a krstaši se vrata kući. »O srca od kamena, uzdiše papa spominjući beogradsku pobjedu stečenu bez cara i kralja ugarsko-hrvatskog, kojih ne može ništa ganuti. Naša je flota već otplovila proti Carigradu, a car spava. — Ustani, Gospode, i pomozí našoj svetoj stvari.«²⁸ Nijemci su na sva nastojanja pape, mjesto da pomognu našem narodu i cijelom kršćanstvu, stali iznositi razne tužbe protiv papi, da pokriju svoju nisku sebičnost.

²⁴ Mon. Hung. p. 281. broj 443.

²⁵ Pastor I. 596. - 7. Mon. Hung. br. 445.

²⁶ Mon. Hung. p. 282. broj 446.

²⁷ Makusev o. c. II. p. 91.

²⁸ Pastor o. c. 598. - 608.

Možemo se, piše Kalikst III. - 31. VIII. 1457. - ponositi u Gospodu, koji jedini po svojim slugama unapređuje sveto djelo; dok su gotovo svi kršćanski knezovi zapali u lijenost, On je po istim slugama probio turske bojne redove i porazio silnu vojsku, što je prijetila, da će pogaziti ne samo Hrvatsku i Ugarsku, nego cijelu Njemačku, Francusku, Italiju i uništiti vjeru Kristovu.«

Povijest mora ovjekovječiti žar, kojim je radio Otac kršćanstva, da se suzdrži daljnje napredovanje Mehmeda i oteo mnoge žrtve turskome tiranstvu.²⁰

Kalikst III. hrli u pomoć Jurju Kastriotiću i bosanskom kralju Tomi.

G. 1456. obratio se slavni junak Juraj Kastriotić za pomoć papi. Papa je primio njegova poslanika neizrecivom radošću, a Jurja slavi kao najvećega heroja u kršćanstvu, obećao mu jednu lađu i dao novčanu pomoć,²⁰ od novca što se sabirao u Dalmaciji i u Dubrovniku. Osim toga naloži svome legatu u Egejskom moru, da mu pošalje bar jedan dio brodovlja u pomoć. U Dalmaciji i u Dubrovnik posla legata Ivana Navara, da sabire ratni porez. Dubrovčani su se u tome pokazivali nemarnima, te je papa bio prisiljen zaprijetiti im se izopćenjem. 23. XII. 1457. imenova papa Kastriotića generalnim kapetanom rimske Kurije u ratu protiv Turcima.²¹

U tolikim protivštinama doživio je Kalikst veliko slavlje, kad je njegova flota u augustu g. 1457. izvojevala nad Turcima sjajnu pobjedu kod Metelina i zarobila neprijatelju 25 lađa. Papa je svu moguću pažnju posvećivao svome brodovlju sve do konca svoga života.

Evropski knezovi žive i dalje samo za lične interese, a Turci su dobili vremena, da se oporave od Beogradskoga poraza. Egoistična evropska politika zanemarila je ovu zgodu, koja se nije više povratila za puna dva vijeka. Karvajal zaklinje cara i kralja Ladislava, da se okani malih zadjevica radi općega dobra kršćanstva.²²

Neumorni je papa često bodrio svoga legata u Ugarskoj i Hrvatskoj kardinala Karvajala. »O da bi, piše mu 10. IV. 1457., i krv vlastitu mogli žrtvovati zajedno s Ugrima i Hrvatima.« On se, veli, uvijek moli, da se kršćani slože i da istrijebe Turke. Što nam koristi, piše 24. V. 1457. Karvajalu sav naš golemi trud, ako Ugarsko-Hrvatsko kraljevstvo, ta vrata barbarima za ostalo kršćanstvo, trpi

²⁰ Michaud u »Povj. krstaških ratova« — Pastor, o. c. 610. - 12.

²⁰ Ib. 619; Zinkeisen II. 119.

²¹ Pastor 620. - 1. Mon. Slav. p. 431. - 3. br. 613. Mon. Hung. 472. - 3.

²² Mon. Hung. p. 296.

od nutarnje nesloge. Papa je sve učinio, da se vrati sloga u te zemlje.³³ Ta mu briga neprestano peče dušu. Kralja Ladislava, često i silno nuka i križem Kristovim zaklinje, neka poleti Beograda u pomoć (10. IV. 1457.)³⁴ Kalikst je morao i u Bosni doživjeti gor-ko razočaranje. Njegova poslanika bosanskome kralju i srpskozme despotu što ga je opremio za spas i slobodu naroda srpskoga i bosanskoga, orobio je i u okove bacio bosanski plemić Tvrtko Staničić. Papa moli kralja Tomu (21. IV. 1457.) neka toga drznika prisili, da legata pusti na slobodu i povrati mu otete stvari.³⁵ Kralja Tomu papa silno bodri neka započne rat na Turke (23. IV. 1457.) za koji se, kako je čuo, sprema. »Ti si od Nas tražio, piše mu Kalikst, križ, krstašku zastavu i pomoć. Obrati se na našeg legata Karvajala u Ugarskoj. Njemu smo pisali, da Ti sve dade, što će biti na korist tvoga kraljevstva.³⁶ Karvajal zbilja pođe g. 1457. po nalogu samoga pape u Bosnu, da uime njegovo pomogne kralju, koliko samo bude mogao. Kardinal je tom zgodom osobno podijelio sv. Krštenje samome kralju Tomi, jer ovaj, kao pataren još nije bio kršten. Izvješćuje nas o tome pouzdan svjedok — papa Pije II.³⁷

Kao nasljednika slavnog Kapistrana izaslao je papa 17. V. iste godine Jakova de Markia u hrvatske, ugarske i češke zemlje, gdje će naviještati kršćansku vojnu i raditi protiv hereticima. Sa sobom, veli mu, može uzeti dovoljan broj pomoćnika od franjevačke braće.³⁸ Čuvši sv. Otac, da se Karvajal sprema u Bosnu, pohvali njegovu osnovu. K papi dođoše poslanici bosanskoga Kralja, koji mnogo toga isripovjediše o vjeri svoga gospodara; kako hoće udariti na Turke i da im je već uskratio danak. Papa ih uputi na legata u Ugarskoj, koji će im zadovoljiti želji i kralju dati zamoljene kraljevske znakove.³⁹

Duždu je pisao papa 26. VII. 1457. neka dopusti onima, koji zeše iz Dalmacije da krenu u krstaški rat, a sabrani novac neka se dade, kako je papa odredio bosanskome kralju.⁴⁰ U isto vrijeme bodri bosanskog kneza Stjepana »za volju vječnog života i neumrle slave na zemlji«, na rat proti Turcima. Franjevca Marijana iz Siene oprema također u Bosnu i susjedne zemlje, da skuplja vojsku i novac za kralja Tomu. Po njemu je kralju poslao svotu novaca za rat, na koji ga s nova sokoli, i obećaje mu svu moguću potporu.

³³ Ib. br. 456.

³⁴ Ib. br. 450. 451. - 2.

³⁵ Ib. br. 454.

³⁶ Mon. Hung. br. 456. - 7. Makusev II. 199.

³⁷ Glasn. zem. muzeja za Bosnu, II. s. 10. br. 1.

³⁸ Fermedžin br. 973. Mon. Slav. br. 598. - 9.

³⁹ Mon. Hung. br. 464.

⁴⁰ Ib. br. 465. - 8.

29. XI. piše Kalikst u pismu na kardinala ostrogonskog, da je sazvao u Rim poslanike svih kršćanskih vlasti, kako bi unaprijedio obranu kršćanstva. Silno ga boli, što to ne ide prema njegovim žarkim željama. Uzda se u Boga, da će pobijediti. To mu jamči novi uspjeh njegove mornarice kod Metelina. Zauzeo se papa i za nesretnog Matiju Korvina, da se oslobodi tamnice. A kad je umro srpski despot Đurađ, naložio je legatu Karvajalu neka uzme njegove zemlje pod zaštitu sv. Petra i Pavla; neka poradi, koliko samo može, za mir istih zemalja, a proti svima, koji bi htjeli učiniti kakvo nasilje ovim zemljama što ostadoše bez obrane, neka postupa najoštrijim kaznama.⁴¹ Kaliksta je vanredno obradovala sloga Ugra i Hrvata, piše on Karvajalu, kada su najviše radom njegova legata izabrali mladog Matiju Korvina za kralja. Od toga se nada velikoj pomoći proti nevjernika. »Mi ćemo, veli o sebi, oko toga raditi, dokle živimo, svom snagom, nevjerojatnim žarom i energijom.« Nalaže ponovno legatu, ako toga još nije učinio, da primi zemlje, što je despot Đurađ ostavio papi, te udovicu i brata istoga despota Đurđa pod zaštitu apost. Stolice. Neka nastoji, da ih kralj i narod ugarski i hrvatski svom ljubavlju pomaže.⁴²

Čestitajući papa Matiji Korvinu na izboru za kralja, silno ga sokoli na rat proti Turcima; moli ga, da bi u Rim poslao zastupnike u istu svrhu. I njemu kao i hrvatskim i ugarskim velikašima toplo preporuča zemlje i potomke despotove.⁴³ Novi kralj Matija odgovarajući sv. Ocu izjavljuje se spremnim raditi za obranu kršćanstva od najljućih njegovih neprijatelja. Papa mu otpisuje: »Nijesmo tako utješljivo pisma primili, otkada smo na Stolici sv. Petra. Vidi se, da si dostojan sin svoga oca, koji je rođen da bude braničem kršćanske vjere.« Toga radi čeka ga vječna slava. Zabraniuje Matiji pod kaznom izopćenja iz Crkve, da se upušta u ikove pregovore s Turcima, već mu naređuje, neka se složi s bosanskim kraljem i ostalim vladarima proti njima. »Ne ćemo odustati od svoje odluke, dokle bude duh oživljavao naše udove. Ni krvi svoje ne ćemo štedjeti na obranu časti Božje.« Slično je pisao gubernatoru ug. - hrvatskom Szilagy - u i majci Matijinoj.⁴⁴

Osobito je dirljivo pismo od 10. IX 1457., kojima Kalikst šalje Ivana Navara kao svoga legata, da kupi novac u našim zemljama za krstaški rat. Ističe tu, koliko su podnijeli »predragi sinci« kraljevi Bosne, Ugarske i Hrvatske i Jure Kastriotić, stojeći gotovo sami na braniku kršćanstva proti bijesu barbarskom. Od sabranog novca, kojemu je papa pridodao 10.000 zlatnih dukata, što ih je morao tek pozajmiti, naloži mu, neka dade po jednaki dio

⁴¹ Ib.,

⁴² Mon. Hung. br. 479.

⁴³ Ib. 481.

⁴⁴ Ib. br. 485. - 6.

Kastriotiću, bosanskome i ugarsko - hrvatskome kralju.⁴⁵ Mi smo spremni, da ti pomognemo i preko sila, piše papa Kastriotiću, šaljući mu novčanu pomoć. Bosanskome pak plemiću Nikoli Jaroh i Radivoju bratu kraljevu podjeljuje milost, da u crkvama, što su ih podigli, prvi u Novom, a drugi u Podnupcu, sami namjeste svećenika.⁴⁶

* * *

Mehmed II. pritisnuo je 1456. g. još jače i bosanskoga kralja Tomu, te je ovaj opremio papinskoga legata biskupa Tomu i Nikolu Testu u Mletke, da mu isprose potporu, jer »Turčin nezadovoljan s dankom traži 4 grada, kako bi lakše osvojio ostalu zemlju.« Od tih se jedan zove Bistrik i nalazi se čak u zapadnoj Bosni, dan hoda od Splita.⁴⁷ Spremajući se kralj Toma na Turke, kako smo gore rekli, izaslao je 24. VII. 1457. poklisara k zapadnim vladarima i papi moleći ih, da bi mu u tom ratu pritekli u pomoć. Kralj je započeo rat i osvojio neka mjesta na granici prema turskom posjedu, ali, kako nije došlo do opće krstaške vojne, morao je s Muhamedom sklopiti mir i nadalje mu plaćati danak.⁴⁸

Mlečani su odgovorili 13. IX. 1457. poslaniku kraljevu; novac, što je u Dalmaciji skupljen po nalogu pape za bosanskoga kralja, ne možemo dati, »jer ga mi sami trebamo za svoj rat.« Isto »će nam tako vrlo dobro doći i krstaši iz Dalmacije.« Kralj pak može sa svojom obitelji i dobrima, pišu lukavi Mlečani, »ako ga neprijatelji pritisnu zakloniti se u naše zemlje.« Kalikst je radio svim silama, da složi osobito Bosnu, Ugarsku i Hrvatsku te Poljsku i Njemačku u borbi proti strašne turske najezde. Kralj se Toma odazvao papinu nastojanju i pošao koncem g. 1458. u Segedin, e bi uglavio savez proti Turaka. Matija Korvin imenova tu sina Tomina - Stjepana, oženjena srpskom baštinicom, uz privolu Srba — despotom srpskim i dade mu velika despotova imanja u Ugarskoj. Kralj Toma prizna Matiju za vrhovnog gospodara, a ovaj obeća, da će braniti Bosnu.⁴⁹

* * *

Tako je u radu za opću krstašku vojnu ustrajao Kalikst sve do zadnjeg časa svoga života, premda je nailazio na nesavladive

⁴⁵ Mon. Slav. br. 604. - 606.

⁴⁶ Ib. br. 607. - 8.

⁴⁷ Fermedžin br. 954.

⁴⁸ Ib. br 961., 978., 984.

⁴⁹ Povj. Bsone 313.

zapreke nesamo kod većine knezova, nego i u velikom dijelu svećenstva. G. 1457. sazvaio je opći kongres kršćanskih vlasti u Rimu, da još jednom pokuša podići kršćanstvo na borbu za svoja najveća dobra proti azijskih razarača. Kongres se otvorio, ali je i on ostao bez uspjeha.⁵¹

Diraljive su riječi velikog pape, kojima u listu na Jakova de Markia 25. X. 1458. sam karakteriše svoje djelovanje. On nalaže svome poslaniku neka nagovara cara i kraljeve Bosne, Ugarske i Poljske, da bi otpremili svoje ljude na kongres u Rim i veli:

Naša je dužnost da nikome kakva zla ne želimo i da svima nastojimo dobro činiti, premda to može izvesti samo Bog. Znaš, da smo sve žrtvovali za sveti rat i žrtvujemo te nam jedva ostaje ono, što je za život potrebno.⁵²

Taj veliki papa umre dne 6. kolovoza 1458. Baš istoga dana otišao je po vječnu plaću za svoje žrtve, u koji mu je stigla radostna vijest o pobjedi pod Beogradom; u zahvalu za to naredi, da se toga dana slavi svetkovina preobraženja Kristova na Taboru.

Kalikst III. zaslužuje veliku slavu osobito zato, što je u najvažnijem pitanju svoğa stoljeća: kako da se suzbije silna turska bujica, koja je zaprijetila zapadnoj kulturi, pokazao toliko ozbiljnosti, ustrajnosti i radinosti, te može da služi kao uzvišeni uzor cijelom kršćanstvu.⁵³ Najveću korist od njegovih nadčovječnih žrtava i herojskoga djelovanja imali smo baš mi Hrvati i ostali narodi slavenskoga juga. Mi smo bili u naročitom smislu sinovi njegovih briga i boli.

Nikola Maslač D. I.

⁵⁰ Jireček II. 214; Katona, *Historia critica*, XIV. 166. - 8.

⁵¹ Pastor o. c. 628. - 30.

⁵² Fermedžin, o. c. br. 988.

⁵³ Pastor o. c. 653.